

Anna Kisiel

KU Leuven

Struktura tematyczno-rematyczna

Struktura tematyczno-rematyczna jest najwyższą strukturą semantyczną. Jest ona, podobnie jak struktury zdaniowe (Zaron 2009), zlokalizowana na poziomie *langue* (Bogusławski 1977; Szumska 1996; Danielewiczowa 2010; Kisiel 2012), zaś obserwowalna jest na poziomie wypowiedzenia. Przez wypowiedzenie rozumiemy zdanie użyte, tj. o określonej prozodii, w tym rozkładzie akcentów zdaniowych. Akcent zdaniowy jest, obok szyku, głównym wyznacznikiem części rematycznej. Remat przynosi informację na temat pewnego obiektu, stanu rzeczy. Temat z kolei wskazuje na obiekt, stan rzeczy, któremu mówiący przypisuje zrematyzowaną informację. Wiążąc mówienie z przekazywaniem wiedzy, możemy powiedzieć, że temat to to, o czym coś wiemy, zaś remat to to, co o tym wiemy. Strukturę T-R można zatem przedstawić jako *wiem* (ja, mówiący) *o tym, o kim/czym mówię* (temat), *że p* (remat), *a nie nie-p*. Część *a nie nie-p* wynika z dualności wiedzy: wiedza na tak (że coś jest jakieś, np. że jest smaczne) koniecznie współwystępuje z wiedzą na nie (że o tym czymś nie można powiedzieć niczego komplementarnie opozycyjnego, np. że jest niesmaczne) (Bogusławski 1977).

Elementem STR, który zyskał większą uwagę badaczy ze względu na swoje skomplikowanie (Danielewiczowa 2010) jest temat. Jednym ze stematyzowanych elementów jest aspekt tematyczny (Wąjszczuk 1997), który służy ukierunkowaniu naszej wiedzy o danym obiekcie, stanie rzeczy. Np. zdanie *Zosia je jabłko*. może zostać wypowiedziane, a zatem i zinterpretowane, dwojako: 1. jako zdanie o Zosi, informujące, że je ona jabłko (T = Zosia, AT = co robi Zosia, R = je jabłko); 2. o Zosi, informujące, że tym, co ona je, jest jabłko (T = Zosia, AT = co je Zosia, R = jabłko). Taka interpretacja pozwala (częściowo) uniknąć kłopotu związanego z tematami abstrakcyjnymi (tj. interpretacji tego wypowiedzenia jako będącego o tym, co Zosia je (T)), rozbijając część tematyczną na element wskazujący obiekt lub stan rzeczy (temat) i element mówiący o tym, pod jakim kątem będziemy o tym obiekcie (stanie rzeczy) mówić (aspekt tematyczny). Omawianego tu podejścia nie należy zrównywać z koncepcją dynamizmu wypowiedzeniowego (zob. niżej), gdyż nie znosi ono dwudzielności struktury T-R. Aspekt tematyczny nie powinien ponadto być utożsamiany z dictum tematycznym (Sulich 2008; Danielewiczowa 2010), chociaż współdzielili z nim pewne cechy

(stematyzowanie, nienegowalność). Aspekt tematyczny, w przeciwieństwie do DT, nie służy bowiem charakteryzowaniu obiektu wyznaczanego przez wykładnik tematu, lecz wskazaniu, pod jakim kątem będziemy o danym obiekcie mówić.

Remat jest rzadziej dyskutowanym elementem tej struktury, chociaż już Stanisław Jodłowski (1934) postulował – w perspektywie funkcjonalnej – istnienie dwojakiemu rodzaju członów rozwijających: istotnego (obligatoryjnego) i fakultatywnego. Współcześnie dość często odróżnia się zwykły reumat od reumatu kontrastywnego (Lubańska 2000, 2005; Kisiel 2009; Danielewiczowa 2010; Orszulak 2011). Pierwszy najczęściej zajmuje pozycję finalną w zdaniu, przyjmując na siebie zwykły akcent zdaniowy. Drugi często przesunięty jest (w polszczyźnie) na pozycję inicjalną i przyjmuje akcent kontrastywny. Każdy reumat jest świadectwem wyboru mówiącego między alternatywami (por. struktura *ktoś wie o kimś/czymś, że p, a nie nie-p*), jednak reumat kontrastywny służy odrzuceniu alternatywy zaproponowanej przez rozmówcę.

1. Zdania arematyczne i atematyczne

Zarówno temat, jak i reumat są niezbywalnymi, skorelowanymi częściami omawianej struktury. Istnienie zdań atematycznych (czyli zawierających wyłącznie reumat) jest niemożliwe, co wynika z referencjalności wiedzy. Możliwe są natomiast wypowiedzenia z niewypełnioną (niezwerbalizowaną) częścią tematyczną (por. Misz 1962; Huszcza 1990). Ponieważ wypowiedzenie jest zawsze elementem pewnego aktu komunikacji, temat może zostać werbalnie pominięty, jeśli jest rekonstruowalny w ramach tego aktu (należy do wspólnej wiedzy rozmówców). Na przykład, jeśli małżonkowie uczestniczą w akcie komunikacyjnym dotyczącym córki, to gdy jedno z nich powie *Wzięła jabłko.*, jasne jest, że informacja ta odnosi się do ich dziecka. Temat można w takim przypadku zrekonstruować na podstawie sytuacji, w jakiej zachodzi akt komunikacyjny. Jeżeli natomiast żona odpowie *Je jabłko.* na pytanie męża *Co robi Zosia?*, to temat takiego wypowiedzenia jest rekonstruowalny na podstawie kontekstu werbalnego. W drugim przypadku podstawą rekonstrukcji jest najczęściej bezpośredni kontekst werbalny. W przypadku rekonstrukcji sytuacyjnej możliwe jest znaczne czasowe rozsuniecie sytuacji stanowiącej podstawę rekonstrukcji tematu oraz wypowiedzenia bez zwerbalizowanego tematu. Przykładem może być tu wypowiedzenie zdania *Idiotka.* przez męża długo po niepotrzebnej awanturze z żoną. Wypowiedzenia bez zwerbalizowanego tematu są nie tylko zgodne z Grice'owską maksymą ilości (→ AKTY MOWY), ale wręcz mogą chronić przed naruszeniem reguł konwersacyjnych. Nienaturalne (szczególnie w językach fleksyjnych) powtórne wskazanie tematu (zwłaszcza przy pomocy identycznego wyrażenia tematycznego), np. w ciągu wypowiedzeń *Zosia jest w kuchni.*, *Zosia otwiera lodówkę.*, *Zosia bierze jabłko.*, zostanie odebrane jako przynoszące dodatkową informację (związaną z komunikatem – że poszczególne informacje nie powinny być przypisane do tego samego obiektu albo że komunikat należy do określonego genu, lub z nadawcą komunikatu – że nie posługuje się on językiem sprawnie albo że chce zaznaczyć swój stosunek wobec opisywanej sytuacji). Natomiast wypowiedzenia pozbawione reumat są ainformacyjne, tj. nie przekazują jakiegokolwiek wiedzy. Z tego powodu nie są używane.

2. Jednostki języka a struktura T-R

Mozna wyodrębnić dwie grupy jednostek interesujących ze względu na ich udział w strukturze T-R. Z jednej strony istnieją takie jednostki poziomu przedmiotowego, które mogą wypełniać wyłącznie jedną z dwóch części tej struktury (Bogusławski 1999). Jednostki niezdolne do wypełniania pozycji tematu nazwiemy inherentnie rematycznymi, zaś jednostki niezdolne do wypełniania pozycji rematu nazwiemy inherentnie tematycznymi. Przykładem pierwszej grupy jest *od groma <i ciut ciut>*, przykładem zaś drugiej jest *komuś chodzi o coś kogoś* (za Danielewiczowa 2010).

Z drugiej zaś strony, jednostki poziomu metatekstowego operują na strukturze T-R (Grochowski 1983; Wajszczuk 2005; Grochowski, Kisiel, Żabowska 2014). Mogą one komentować część rematyczną (→ PARTYKUŁY), także w ramach struktur złożonych (→ SPÓJNIKI). Mogą komentować część tematyczną (tematyzatory, por. Sulich 2008) lub zależności pomiędzy różnymi powiedzeniami o różnych tematach pod tym samym względem (konektory). W przeciwieństwie do jednostek poziomu przedmiotowego, w większości neutralnych wobec struktury T-R, jednostki poziomu metatekstowego są konieczne pod względem ich udziału w tej strukturze określone. Wynika to z faktu, że komentowanie odpowiednich części struktury T-R pewnego wypowiedzenia, w tym w powiązaniu z częściami struktur T-R innych wypowiedzeń, jest ich zasadniczą funkcją. Z tego powodu można podejrzewać, że nawet nieopisane do tej pory klasy (np. komentarzy metatekstowych) są pod względem typu udziału w strukturze T-R zdeterminowane.

Za jednostkę szczególnie interesującą w związku z jej rolą w strukturze T-R należy uznać *to* (o nieprzesądzonej dotąd kwalifikacji gramatycznej, por. m.in. Walusiak 2005; Rutkowski 2006; Piechocka 2011; Bondaruk 2013; Linde-Usiekiewicz 2016; Tajsner 2018), np. *Jabłko to już zjadła*. Chociaż różne typy zdań z *to* są interpretowane rozmaicie przez językoznawców (jako zdania z wyróżnionym tematem, rematem kontrastycznym, rematem przodującym (fronted focus)), istnieje powszechna zgoda co do mechanizmu uruchamianego przez tę jednostkę, mianowicie uwydatniania rozdziału dwóch części struktury T-R.

3. Struktura T-R a struktura składniowa

Związanie STR z prozodią zdania, a także niektóre alternatywne określenia STR – takie jak aktualne rozczłonkowanie zdania – mogą sugerować jednostkowy, niesystemowy charakter tej struktury. Takie jej rozumienie zdaje się przyjmować (milcząco) znaczna część badaczy, współcześnie wspiera je również odejście od badania *langue* na rzecz badań nad *parole*. Wnikliwa uwaga Anatola Mirowicza (1949: 70), że modulacja (STR) „daje się ująć w przejrzysty system zarówno co do zasobu typów, jak i co do jej środków formalnych”, nie została należycie zauważona (por. Klemensiewicz 1953). Tymczasem STR nie jest cechą przygodną zdań, lecz odzwierciedla naturę języka i jego powiązanie z wiedzą (Bogusławski 1977; Karolak 2002; Linde-Usiekiewicz 2016). Powtarzalność wykładników STR (w języku polskim przede wszystkim szyku i środków suprasegmentalnych; o konstytuowaniu STR przez środki z różnych płaszczyzn języka zob. Linde-Usiekiewicz 2008) wskazuje na istnienie pewnych

ogólnych schematów STR. Ocena charakteru tych schematów zależy od przyjętego rozumienia tematu i rematu. W ramach proponowanej tu teorii należy uznać STR za najwyższą strukturę semantyczną (Bogusławski 1977; Duszak 1986; Karolak 2002).

Tymczasem w historii badań nad STR rozważano przede wszystkim jej zależność od schematów składniowych. Pomimo uznania szyku za jeden z wyznaczników STR nie należy uzależniać podziału tematyczno-rematycznego od formalno-syntaktycznej struktury zdania. W zależności od sytuacji komunikacyjnej wybór schematu T-R (uporządkowanie elementów, rodzaj ich wypełnienia) może być różny dla zdań o identycznej strukturze składniowej. Już Stanisław Jodłowski (1934, 1956) czy Henryk Misz (1962), uważający rozczłonkowanie T-R za niezależne od struktury gramatycznej zdania, pokazywali, że podział na część tematyczną i rematyczną nie pokrywa się z podziałem na podmiot i orzeczenie (np. możliwość stematyzowania części rozwiniętego orzeczenia, por. aspekt tematyczny). W niektórych nowszych ujęciach psychologizujących (np. teoria metainformacyjnego centrowania, Włodarczyk, Włodarczyk 2016) można jednak zaobserwować zwrot ku utożsamianiu budowy gramatycznej zdania ze strukturą komunikacyjną (podmiot jako globalne centrum uwagi, por. Duszak 1988), a przynajmniej ku idei współdziałania różnych płaszczyzn składniowych (Fontański, Kiklewicz 2014). Idea ta obecna jest m.in. w funkcjonalnym (np. Grzegorek 1984) i generatywnym (Willim 1989; Tajsner 1998, 1999, 2018; Owczarzak 2004; Orszulak 2011) podejściu do składni.

Za jedną z ciekawszych wczesnych propozycji dotyczących miejsca STR w systemie językowym należy uznać pogląd Mirowicza (1949), który postulował wyjście poza logiczną koncepcję gramatyki i włączenie do niej struktury T-R. Rozróżniał on poziom znaczeniowy (leksyka i związki znaczeniowe między wyrazami), składniowy i modulacyjny (konsytuacyjny) – niezależny od pozostałych, ale mający naturę składniową, zawierający pewne stałe układy i jako taki mieszczący się w gramatyce języka. Podejście to zostało rozwinięte w koncepcji składni dwojakiego typu przez Jadwigę Wajszczuk (1997, 2005), która zaproponowała rozróżnienie składni zwyczajnej (dotyczącej relacji syntaktycznych między jednostkami poziomu przedmiotowego) i składni metatekstu.

4. Główne nurty w badaniach nad STR

Najstarsze polskie prace na temat struktury T-R wykorzystywały, za Hermannem Paulem, pojęcia podmiotu i orzeczenia psychologicznego (Szober 1931; Dłuska 1947). Przeciwko tym pojęciom występował m.in. Mirowicz (1949) i Zenon Klemensiewicz (1949). Strukturę T-R od początku wiązano z mówiącym i jego „postawą myślową” (Mirowicz 1949), uznając ją – za szkołą praską – za zjawisko funkcjonalne. Badania nad STR przebiegały dwutorowo: z jednej strony dotyczyły powiązania STR z szykiem (Szober 1931; Jodłowski 1934, 1956; Mirowicz 1949; Klemensiewicz 1950, 1953; Misz 1966), z drugiej zaś koncentrowały się na sposobie budowania komunikatu (człon nawiązujący i rozwijający, czyli novum, Jodłowski 1934, por. Klemensiewicz 1947, 1953; człon wyjściowy i rozwijający, Misz 1966). Badania nad zależnością między układem linearnym składników zdania a STR były kontynuowane przede wszystkim w pracach nad jednostkami metatekstowymi, podejście to najpełniej reprezentuje M. Grochowski (2013). Zagadnienie to jest również podejmowane przez językoznawców badających wpływ STR na linearyzację elementów zdania, w tym zwłaszcza

zjawiska tematyizacji i topikalizacji (Krucza 1982; Grzegorek 1984; Willim 1989; Siewierska 1993; Owczarzak 2004; Szczegielniak 2006; Chłopek 2016). Korelacja między STR a szykiem zdania bywa także omawiana z perspektywy stylistycznej (np. Szczepankowska 1997).

Przyjmowana teza o języku jako narzędziu komunikacji i STR jako wykładniku sposobu komunikowania się zbliżała niektórych badaczy (Misz 1962; Huszcza 1980, 1983, 1990, 2000, 2003) do koncepcji dynamizmu komunikacyjnego Jana Firbasa. Nawet badacze nieprzyjmujący perspektywy komunikacyjnej uznawali strukturę T-R za zależną od konsytuacji (Jodłowski 1934; Mirowicz 1949; Misz 1962). Mirowicz (1949: 69) wprost uznawał wykładniki modulacyjne (akcent, szyk, partykuły) za „specjalną odmiankę anafory”. Zakotwiczenie STR w kontekście i przyjęcie perspektywy mówiącego w badaniach nad STR znalazło również swoje rozwinięcie w nowszej teorii dyskursu, zwłaszcza w koncepcji progresji tematycznej (np. Duszak 1986, 1994).

Badania nad STR w przeważającej większości dotyczą zdań oznajmujących. Problematykę struktury T-R zdań pytajnych podjęły Magdalena Danielewiczowa (1996) i Marta Wójcicka (2016), w których ujęciu tematem tego typu wypowiedzeń jest *datum questionis* (przy stematyzowanym mówiącym), zaś rematyczna jest chęć mówiącego, aby być skonfrontowanym z prawdziwymi zdaniami pod zadaniem w pytaniu względem.

Literatura

- Bogusławski, A. 1977. *Problems of the Thematic-Rhematic Structure of Sentences*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bogusławski, A. 1999. „Inherently Thematic and Rhematic Units of Language”. W *Prague Linguistic Circle Papers: Travaux du cercle linguistique de Prague nouvelle série*, red. E. Hajičová, T. Hoskovec, O. Leška, i in., t. 3. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 211–224.
- Bondaruk, A. 2013. *Copular clauses in English and Polish*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Chłopek, D. 2016. „Inwersja i topikalizacja w zdaniach angielskich vs. ich polskie wersje: wybrane aspekty”. W *Współczesny świat słowiański*, red. K. Feruga, i A. Ostrowska-Knapik, t. 2. Praga: Verbum, 83–102.
- Danielewiczowa, M. 1996. *O znaczeniu zdań pytajnych w języku polskim. Charakterystyka struktury tematyczno-rematycznej wypowiedzeń interrogatywnych*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Danielewiczowa, M. 2010. „Czego brak w słownikowych opisach znaczenia? Semantyka – leksykografii”. *Prace Filologiczne* 58: 68–91.
- Danielewiczowa, M. 2012. „O pewnym ważnym typie informacji leksykograficznej nieobecnej w słownikach. W *Problemy frazeologii europejskiej* 9, red. A.M. Lewicki. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 51–62.
- Dłuska, M. 1947. *Prozodia języka polskiego*. Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Duszak, A. 1986. „Niektóre uwarunkowania semantyczne szyku wyrazów w polskim zdaniu”. *Polo-nica* 12: 59–74.
- Duszak, A. 1988. „Natural categorization and functional sentence perspective”. *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* 24: 93–109.
- Duszak, A. 1994. „Thematic progressions and global coherence”. *Folia Linguistica* 28(3–4): 363–384.

- Fontański, H., i A. Kiklewicz. 2014. „Dwugłos w kwestii rozczłonkowania wypowiedzenia: czy i w jakim stopniu różne płaszczyzny analizy składniowej są od siebie niezależne?”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 70: 29–56.
- Gawęłko, M. 1996. „O głównej funkcji inwersji podmiotu w polszczyźnie”. *Prace Filologiczne* 41: 127–145.
- Grochowski, M. 1983. „Wpływ partykuły «nawet» na strukturę tematyczno-rematyczną zdania”. *Z Polskich Studiów Slawistycznych* 6: 121–130.
- Grochowski, M. 2013. „Linearność z punktu widzenia gramatyki i leksykologii (w świetle badań nad jednostkami funkcyjnymi)”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 68: 35–48.
- Grochowski, M., A. Kisiel, i M. Żabowska. 2014. *Słownik gniazdowy partykuł polskich*. Kraków: PAU.
- Huszczka, R. 1980. „Tematyczno-rematyczna struktura zdania w języku polskim”. *Polonica* 6: 57–71.
- Huszczka, R. 1983. „O pewnych uniwersaliach w tematyczno-rematycznej strukturze zdania”. W *Tekst i zdanie*, red. T. Dobrzyńska, i E. Janus. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 97–123.
- Huszczka, R. 1990. „Czy istnieją zdania czysto rematyczne?”. W *Tekst w kontekście*, red. T. Dobrzyńska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 97–103.
- Huszczka, R. 2000. „Nie ma, żeby nie było – o segmentalnych wykładnikach tematyczno-rematycznej struktury zdania w polszczyźnie”. *Poradnik Językowy* 8: 1–8.
- Huszczka, R. 2003. „Wykładniki tematyczno-rematycznej struktury zdania w polszczyźnie – próba typologii”. W *Prace językoznawcze dedykowane Profesor Jadwidze Sambor*, red. R. Huszczka, i J. Linde-Usiekiewicz. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 84–95.
- Jodłowski, S. 1934. „O nawiązujących i rozwijających członach zdań”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 4: 64–70.
- Jodłowski, S. 1956. „Elementy semantyczne funkcji składniowych”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 15: 65–79.
- Karolak, S. 2002. *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Warszawa: SOW.
- Kisiel, A. 2009. „Z metodologii badań partykuł – partykuły a struktura tematyczno-rematyczna”. *Prace Filologiczne* 54: 189–203.
- Klemensiewicz, Z. 1937. *Składnia opisowa współczesnej polszczyzny kulturalnej*. Kraków: PAU.
- Klemensiewicz, Z. 1939. *Gramatyka współczesnej polszczyzny kulturalnej w zarysie*, wyd. 2. Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas.
- Klemensiewicz, Z. 1947. „Syntaktyczny stosunek nawiązania”. *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności* 6: 214–217.
- Klemensiewicz, Z. 1949. „Lokalizacja podmiotu i orzeczenia w zdaniach izolowanych”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 9: 8–19.
- Klemensiewicz, Z. 1950. „O syntaktycznym stosunku nawiązania”. *Slavia* 19(1–2): 13–27.
- Klemensiewicz, Z. 1953. „Problematyka psychologicznej interpretacji zdania gramatycznego”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 12: 67–84.
- Krucka, B. 1982. „Problem szyku wyrazów w języku polskim”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 39: 109–214.
- Linde-Usiekiewicz, J. 2008. „On some controversial issues in the description of information structure in language and utterances”. *Cognitive Studies / Etudes Cognitives* 8: 129–138.
- Linde-Usiekiewicz, J. 2016. „Kłopoty z «to». Na marginesie artykułu Magdaleny Derwojedowej i Doroty Kopcińskiej”. *Poradnik Językowy* 8: 22–34.

- Lubańska, M. 2000. „Contrastive Scrambling in Polish”. W *PASE Papers in Language Studies. Proceedings of the 8th Annual Conference of the Polish Association for the Study of English*, red. B. Rozwadowska. Wrocław: Aksel, 171–183.
- Lubańska, M. 2005. *Focus on Wh-Questions*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mirowicz, A. 1949. „Z zagadnień struktury zdania”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 9: 57–70.
- Misz, H. 1962. „O tzw. psychologicznej analizie zdania”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 3: 3–9.
- Misz, H. 1966. „Jedna z zasad szyku wyrazów we współczesnym zdaniu polskim”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 6: 3–68.
- Misz, H. 1967. *Opis grup syntaktycznych dzisiejszej polszczyzny pisanej*. Bydgoszcz: BTN.
- Orszulak, M. 2011. „Focus and wh-movement in English and Polish: The cartographic approach”. *Anglica Wratislaviensia* 49: 93–105.
- Owczarzak, K. 2004. „Topic and focus in Polish: A preliminary study”. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics* 10(1): 137–155.
- Piechocka, M. 2011. *La particule to en polonais et le statut méta-information* [praca magisterska].
- Rutkowski, P. 2006. „From Demonstratives to Copulas: A Cross-Linguistic Perspective and the Case of Polish”. *Journal of Universal Language* 7: 147–175.
- Scheffler, P. 2008. „Formal grammar or functional sentence perspective? Some remarks about word order in Polish”. *Zeszyty Naukowe PWSZ w Koninie. Zeszyt Naukowy Instytutu Neofilologii* 5: 83–89.
- Siewierska, A. 1993. „Syntactic weight vs. information structure and word order variation in Polish”. *Journal of Linguistics* 29(2): 233–266.
- Sulich, A. 2008. *Tematyzatory polskie. Jednostki leksykalne wyznaczające strukturę tematyczną wypowiedzi*. Warszawa: Semper.
- Szczegliński, A. 2006. „VP Ellipsis and Topicalization”. W *NELS 35 Proceedings*, red. L. Bateman, i C. Ussery, t. 2. Massachusetts: BookSurge Publishing, 603–615.
- Szczepankowska, I. 1997. „O niektórych sposobach wskazywania tematu wypowiedzi w różnych odmianach polszczyzny”. *Poradnik Językowy* 4: 1–7.
- Szober, S. 1931. *Podzielność psychologiczna a układ wyrazów w zdaniu słowiańskim*. Praga: Státna Tiskárna.
- Szumiska, D. 1996. *Bez rematu. Metodologia opisu organizacji tematycznej tekstu w ujęciu konfrontatywnym*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Tajsner, P. 1998. *Minimalism and functional thematization*. Poznań: MotiVex
- Tajsner, P. 1999. „Perspektywa funkcjonalna zdania a gramatyka generatywna”. *Scripta Neophilologica Posnaniensia* 1: 49–57.
- Tajsner, P. 2008. *Aspects of the grammar of focus. A minimalist view*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Tajsner, P. 2018. „On left-peripheral particle to in Polish and Czech: A focus, a topic head, or neither?”. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 54(4): 541–572.
- Wajszczuk, J. 1997. *System znaczeń w obszarze spójników polskich. Wprowadzenie do opisu*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Wajszczuk, J. 2005. *O metatekście*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Walusiak, E. 2005. „Partykuła «to» jako operator struktury tematyczno-rematycznej zdania. Opis właściwości składniowych i szyku”. *Polonica* 24/25: 207–227.
- Willim, E. 1989. *On word order: a government binding study of English and Polish*. Kraków: Wydawnictwo UJ.

- Włodarczyk, A., i H. Włodarczyk. 2016. „O pragmatycznej naturze predykcji (czyli o metainformacji w orzekaniu językowym)”. *Poradnik Językowy* 8: 8–21.
- Wójcicka, A. 2016. „«Myślisz, że jak to się robi?». O strukturze tematyczno-rematycznej pewnego typu zdań pytajnych”. *Linguistica Copernicana* 13: 201–216.
- Zaron, Z. 2009. *Problemy składni funkcjonalnej*. Warszawa: BEL Studio.